

Vloga ritualov v življenju

V vsakdanjem življenju nas spremljajo najrazličnejši obredi, ki jih izvajamo sami ali se jih udeležujemo v večjih ali manjših skupinah. Obredi, ki so lahko vse od pitja čaja do obiska svete maše ali določene prireditve, dajejo smisel našemu življenju in nas hkrati tudi povezujejo z drugimi. Stari so prav toliko kot človeštvo samo in so del našega življenja od rojstva do smrti.

V prispevku želim s sociološkega vidika predstaviti izvor in pomen besede ritual ter funkcijo, ki jo ima udeleževanje in/ali izvajanje posameznih ritualov oziroma obredov v našem življenju z vidika posameznika in skupnosti.

Splošno o ritualih

Beseda ritual (latinsko *ritus*) označuje: "ponovljiv potek dejanj s simbolično naravo. Pomeni tudi religiozno kultne ceremonije, v katerih se z natančno določenim obrazcem, besedami, dejanji posamezniku ali skupnosti zagotavlja zaščita in uspešnost. Posebej pomembni so obredi ob posameznih obdobjih človekovega življenja (rojstvo, poroka, preskušanje zrelosti – iniciacije, smrt)".

(*Veliki splošni leksikon* 1997, 5. knjiga: 2953)

Prvotni pomen besede obred pa izhaja iz besede red, "v določen red, zaporedje postavljeni dogodki" (*Slovenski etimološki slovar* 1997: 396).

Ritual se najpogosteje nanaša na t. i. religiozne oblike življenja in temelji na ponavljanju in/ali spominjanju. V *Slovarju verovanj in religij* (glej *Dictionary of Beliefs and Religions* 1992: 442-443) je verski ritual predstavljen kot predpisano dejanje, ki se od časa

do časa ponavlja na sistematičen način. Je skupen del človeškega življenja, ki ima poseben pomen v religiji. Te vrste ritualov se od verstva do verstva razlikujejo, vendar povsod v grobem smislu zasledimo štiri glavne oblike:

- rituali čaščenja se navezujejo na glavne vzorce in včasih tudi na posebne dneve. Izvajajo se cerkvah, mošejah, sinagogah, templjih, pagodah itd.
- praznični rituali so skupni največ religijam in najpogosteje pomenijo proslavljanje rojstnih dni ključnih oseb (kot so rojstvo Jezusa, Mohameda, Bude ...) ali ključnih dogodkov ali obdobj.
- rituali prehoda označujejo prehod in iniciacijo posameznika v novo družbeno in religiozno stanje. Izvajajo se ob posameznih obdobjih človekovega življenja (rojstvo, poroka, preizkušnje zrelosti – iniciacije, smrt). Njihova funkcija je ohranitev harmoničnega razmerja znotraj družbenega reda s ponotranjanjem družbenih pravil in vrednot tako, da posamezniki postanejo "zreli" člani družbe.
- zakramentalni rituali se pogosto nanašajo na rituale prehoda in tudi na pomembne religiozne dogodke, kot so mašniško posvečenje, spoved in evharistija (spomin na Jezusovo smrt).

Besedo ritual je v razdelani obliki prvi začel uporabljati A. van Gennep (1960). V svojih proučevanjih se je še posebej osredotočil na t. i. *rites de passage*, ki po njegovem spremljajo pomembne spremembe/prehode v življenjskem ciklusu posameznika. Razlikuje rituale ločitve, prehoda in ponovne vključitve.

Kohezivna funkcija ritualov

Posamezniki, povezani v skupino z rituali in ceremonijami, ne predstavljajo skupine le v primerih čaščenja, temveč gre za stabilnejšo obliko skupine, ki povezuje posameznike tudi sicer. Njihova vloga je pomembna predvsem, če posameznik zaide v težave ali v času kriz, ki zajamejo posameznike, ker gre med njimi za vzajemne oblike pomoči. Za te skupine veljajo namreč posebna pravila, ritualni predpisi, ki se jih morajo člani držati.

Kohezivna funkcija ritualov je vidna tudi v kolektivnih načinih mišljenja. Posameznikom se preko ritualov določa, kaj naj mislijo, kar je po Giddensu (1993) bolj značilno za tradicionalne kulture, kjer je nižja stopnja izobrazbe, velik pomen pa ima t. i. večja ali manjša prostorska izoliranost. Na podlagi tega lahko trdimo, da so bile osnovne kategorije mišljenja, ki zajemajo razumevanje časa in prostora, najprej oblikovane v religioznih terminih.

Kohezivnost je osnova interakcij med ljudmi, katerih posledica je tkanje vezi med ljudmi. Temelj in v nekem smislu celo začetek pa predstavljajo rituali. Goffman (v Piotrowski 1987: 23) pri interakcijah razlikuje med ritualom kot govor in ritualom kot izmenjava. Pri Goffmanu je ritual prisoten v vsakem dejanju interakcije; "pokloni, poljubi, rokovanja, pozdravi, banalna govoričenja, plitkost, itd. so v značaju pogosto ceremonialni" (Goffman v Piotrowski 1987: 23). Za ritual je značilna kompleksna mreža pomenov, ki se (po Piotrowskem) nanaša na določeno stališče, ki se oblikuje znotraj celotne strukture mišljenja o neki stvari. Tako lahko celo rečemo, da je v človeški družbi veriga ritualov in interakcij, kjer gre za srečanja ljudi in za delitev občutkov med njimi, kar pa se dogaja predvsem skozi "face-to-face" srečanja. Poleg teh strogo osebnih srečanj so možni tudi drugi načini srečanj oziroma izmenjave, kar pa zavisi od značilnosti in stopnje raz-

vitosti kulture in družbe, ki ji posamezniki pripadajo.

Sami verski obredi ustvarjajo razredno strukturo z vplivom na človeško moralno zavest, kulturne razlike in s krepitvijo strukture medsebojnih povezav in izključitev (glej Collins 1994: 216). Sama "stopnja in vrsta participacije posameznikov v interakcijskih ritualih določa njihove razredne kulture" (Collins 1994: 222). Poleg verskih ritualov imajo kohezivno vlogo tudi verske doktrine, ki s simboliziranjem različnih družbenih skupin služijo ohranitvi vsake skupine posebej. Celotna družba je namreč sestavljena iz večjih ali manjših skupin in združenj.

Miti in rituali "ohranjajo kohezivnost družbe ..." in "dramatizirajo temeljne družbene potrebe" (Kluckhohn v Jambrek 1984: 353). Sicer pa govori o "fundamentalnih potrebah družbe, da bi s pomočjo vseobsegajočih konfiguracij besednih simbolov (ritualov) ohranila svojo kohezivnost in posameznika pred neznosnim konfliktom" (Kluckhohn v Jambrek 1984: 353).

Najbolj intimno in eno najmanjših oblik asociacij predstavlja družina, ki je tudi temeljna celica družbe. V okviru družine najdemo družinske rituale, med katere je vključena večina verskih praznikov. Pomembna funkcija te celice družbe je ohranjanje in prenašanje ritualov ter tradicije (osnovne kohezivnosti družbe) same. Za to je potrebna stabilna struktura družine, saj je to osnovni pogoj za ohranjanje določenih konceptov mišljenja in delovanja. Poleg ritualov pa držijo družino skupaj tudi t. i. ceremonije, ki se jih določena družina udeležuje bodisi v sklopu verskih praznikov ali kakšnih drugih priložnosti.

V verskem smislu kot družina ni mišljena le biološka družina sama, ampak gre tukaj za širši pomen, in sicer za skupnost vernikov znotraj velike povezane družine. Stabilna struktura družine, še posebej družine v šir-

šem smislu, je pogoj za stabilno strukturo družbe. Po Collinsu (1994) strukturo družbe izraža vsebina idej, ki so pomembne za družbo, mehanizem, ki te ideje proizvaja, pa so rituali. "Ideje prostora, časa, števila in drugih osnovnih kategorij niso univerzalne in nespremenljive, toda prevzemajo svojo obliko osnovne strukture družbe in se spreminjajo, kot se spreminja družba" (Durkheim v Collins 1994: 212).

Rituali in konflikt

Rituali so na eni strani vir kohezivnosti in solidarnosti, na drugi pa vir konfliktov. Vzroki za slednje so najpogostejše razne spremembe, ki ogrožajo stabilnost temeljnih družbenih enot (npr. družine), razne delitve (npr. hierarhija), predvsem v smislu prevlade enega dela nad drugim. Tisti del, ki je na višji stopnji nad drugim delom, navadno temu delu nekaj vsiljuje, kar pa podrejeni del sprejema z večjim ali manjšim odporom. Goffman (v Jambrek 1984: 264) pravi, "da si pač vsaka oseba želi usmerjati in nadzorovati ravnanje drugih tako, da jim posreduje podatke, ki v njen prid opredeljujejo dano situacijo". Ljudje namreč ne težimo vedno le k solidarnosti, ampak je v naši naravi sami tudi hrepenenje po oblasti in prevladi nad drugimi. To pa je v prid tistim, ki jim uspe doseči prevlado nad drugimi, pri ostalih, ki so v podrejeni vlogi, pa vzbudi nasprotovanja in odpor do prevlade nad njimi. Vir konfliktov so tudi vojne, ki se vršijo na ritualen način, npr. vojna za dobrine.

Sklep

"Miti in rituali imajo samo na videz simboličen pomen. Njihova moč je tako resnična

kot moč ukaza. Kdor se jim podreja, priznava legitimnost določene družbene ureditve družbe in njenega vodstva. In kdor jih zanika (protestant, heretik, renegat, krivoverec) ali se ne pokorava obrednim pravilom (ikonoklast, ekscentrik, neotesanec), neposredno ogroža tiste posameznike in skupine, katerih položaj temelji na družbenem soglasju o ustreznih simbolih."

(Jambrek 1984: 347)

Ritualno ravnanje je, čeprav ima simboličen pomen in njegov izvor in namera nista vedno čisto razumljiva, racionalno. Rituali so temeljna osnova družbe in človeškega bivanja, saj na ustaljen način urejajo družbene procese in spremembe. Njihova najpomembnejša funkcija je vnaprejšnje določanje okvirov družbenega razvoja in vzpostavljanje družbenega ravnotežja. So tudi vir tkanja vezi med ljudmi to še posebej velja za tiste vrste ritualov, ki temeljijo na izmenjavi npr. darov. Na ta način si namreč najlažje pridobimo naklonjenost drugih.

Literatura:

- Collins, Randall (1994): *Four Sociological Traditions*. Oxford: Oxford University Press, 181-295.
- Gennep, Arnold van (1960): *The rites of passage*. Chicago: University Press.
- Giddens, Anthony (1993): *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 465-466.
- Jambrek, Peter (1984): *Sociologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 341-356.
- Snoj, Marko (1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 396.
- Larousse Dictionary of Beliefs and Religions* (1994). Edinburgh: Larousse, 442-443.
- Veliki splošni leksikon; v osmih knjigah* (1997). Ljubljana: DZS, 341-356.
- Über die Bedeutung der Rituale für unser Leben* (2006). Dosegljivo na: http://www.kath-kirche-kaernten.at/pages/bericht_slo.asp?id=6364, 1. 3. 2007.